

Fordypningsoppgave HIS3090

Vår 2013

Vilde Nyland Søberg

Antall ord: 4238

Antall sider: 24

Allmenn stemmerett, men ikke for alle:

Fattigdom og stemmerett i Oslo 1913-1915.

Hva skulle til for å bli fratatt stemmeretten, og hvem ble rammet av dette?

Bilde fra Kanten 3b i Hammersborg, cirka 1910.¹ Kanten er en nedlagt gate på gamle Hammersborg. Nummer 3b var oppført rundt 1800 i to etasjer, revet 1922 og flyttet til Norsk Folkemuseum.²

Innholdsfortegnelse

1. Innledning og problemstilling	Side 3
2. Den delte byen	Side 3-5
3. Fattigdom og stemmerett	Side 5-7
4. Hva skulle til for å bli fratatt stemmeretten?	Side 7
5. Fattigforstanderens 2. krets	Side 7-8
6. Metode og utvalg	Side 8-9
7. Ti av de understøttede	Side 9-12
Olaus og Kirstine Johansen	
Anna Kvam	
Hilde Mathilde Knudsen	
Karen Arnesen	
Nicoline Landager	
Thea Kristoffersen	
Karen Kristine Amundsen	
Juliane Pedersen	
Martha Abel	
8. Hvem ble fratt stemmeretten i 2. krets?	Side 12-14
9. Konklusjon	Side 14-15
10. Litteraturliste	Side 16
11. Vedlegg: De resterende 30 fattigunderstøttede	Side 17-24

¹ Oslo Museum, Byhistorisk samling: <http://oslobilder.no/OMU/OB.Z03636>

² Knut Are Tvedt (hovedred.): *Oslo Byleksikon, fjerde utgave*. Artikkel om Kanten. Oslo: Kunnskapsforlaget 2005. Side 227.

Innledning og problemstilling

Allmenn statsborgerlig stemmerett ble innført i 1913, da Norge som foregangsland lot kvinner stemme på linje med menn. Det var likevel ikke slik at alle kunne stemme, blant annet fikk de som mottok fattigstøtte stemmeretten suspendert. Dette vedvarte til 1919 da Stortinget opphevet loven som kunne frata fattigunderstøttede stemmeretten. I denne oppgaven vil jeg undersøke hvem som ble fratatt stemmeretten mellom 1913 og 1915 i Kristiania. Jeg vil finne ut hva som skulle til for å bli fratatt stemmeretten, og hvem som ble rammet av dette.

Den delte byen

Kristiania var i 1900 Norges hovedstad. Den nye byen fylte 275 år dette året selv om Gamlebyen hadde en mye lengre historie bak seg. På slutten av 1800-tallet hadde byen opplevd en massiv vekst, og det var flust med nye hus utenfor sentrumskvartalene. Befolkningen hadde i 1900 vokst til 227 626 innbyggere. Byens befolkning var også svært ung, og besto i stor grad av tilflyttere. Befolkningen mellom 20 og 25 år var den nest største aldersgruppen, og nesten en tredjedel av befolkningen var ugifte over 15 år.³ Sammenligning av skattbar inntekt mellom bydelene viser et tydelig skille mellom øst og vest i Kristiania. I 1901 var den skattbare årsinntekten per innbygger i byen 202 kroner i gjennomsnitt. Menighetene Frogner, Johannes⁴ og Trefoldighet hadde innbyggere med en gjennomsnittlig inntekt mellom 284 og 414 kroner. I østkantmenighetene Petrus⁵ og Vålerenga var inntekten mellom 46 og 78 kroner.⁶ Geografisk og velstandsmessig kan man kategorisere Kristiania på begynnelsen av 1900-tallet som en tredelt by. I sørvest var området med de høyeste inntektene, i nordvest var det en nestbeste vestkant, i sentrum var inntektene noe under middels mens østkanten hadde lav inntekt. Disse skillene forsvant ikke selv om levestandarden i noen bydeler endret seg. Befolkningsmessig var inntekt svært ujevnt fordelt. På toppen var det et rikt mindretall, i midten ulike grupper med middels inntekt mens det var en betydelig gruppe som hadde meget lave inntekter og sto nederst. Likevel var det noen

³ Knut Kjeldstadli: *Oslo Bys historie. Bind 4. Den delte byen. Fra 1900 til 1948*. Oslo: J.W Cappelens forlag 2000. Side 10-11.

⁴ Johannes menighet omfattet blant annet Karl Johans gate, Parkveien og Munkedamsveien, før menigheten ble nedlagt i 1929 og lagt inn under Vår frelser menighet. Arkivverket, Soknehistorikk i Oslo:

<http://www.arkivverket.no/arkivverket/Bruk-av-arkiv/Slekt/Hovedkilder/Kirkeboeker/Soknehistorikk/Oslo>

⁵ Petrus menighet skiftet i 1962 navn til Sofienberg menighet og innebefattet blant annet Tøyengata, Herslebs gate og Helgesens gate. Arkivverket, Soknehistorikk i Oslo: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Bruk-av-arkiv/Slekt/Hovedkilder/Kirkeboeker/Soknehistorikk/Oslo>

⁶ Kjeldstadli, Knut: *Oslo Bys historie. Bind 4*. Oslo 2000. Side 19.

under dem igjen, de som ikke betalte skatt overhodet.⁷ Kristiania var en leiegårdsby, og særlig på østkanten bodde folk dårlig og trangt. I Aftenposten kunne en for eksempel i 1916 lese om 11 personer som bodde på ett rom uten kjøkken. Det ble reist brakker i Stavangergata i 1911/1912, og i Bjerregaards gate under første verdenskrig på initiativ fra henholdsvis finansborgermester Sofus Arctander og Aftenposten. Under første verdenskrig var bolignøden særlig ille, kommunen bygde to hus til utleie for enslige arbeidere av begge kjønn og rekvirerte forsamlingslokaler til nødsboliger. Rosenhoff skole ved Carl Berner ble brukt som nødsbolig mellom 1916 og 1918, og huset hundrevis av mennesker.⁸

På fabrikkene, et svært vanlig arbeidssted, var det stort gjennomtrekk av arbeidere. I noen bedrifter var tallet på folk som strømte gjennom på ett år 150 prosent av arbeidsstokken. Dette gjaldt særlig de ufaglærte dagarbeiderne. Barn arbeidet også, og var mange steder et viktig tilskudd til familieøkonomien. I 1912 arbeidet 29 prosent av guttene til enslige mødre, mot rundt 20 prosent av andres. Det var likevel jevnt fordelt mellom skoler i vest og øst, knappheten var sterkere i øst, men det var lettere for barna å få arbeid vestpå. Guttene arbeidet gjerne som visergutter, regningsbud eller dro kjerrer mens jentene arbeidet med husarbeid og barnepass eller var viserpiker. Fabrikkarbeid for barn ble en sjeldenhet på 1900-tallet, men Christiania Spigerverk fortsatte med å ansatte barn til å pakke spiker og fyre i ovner.⁹

Selv med hele familien i arbeid var det ikke alle familier som fikk det til å gå rundt. Mye avhang av mødrenes evne til å stelle med mat, klær og penger. Hvor mange personer som var fattige i Kristiania er ikke helt enkelt å svare på. Kommunen førte statistikk over de som mottok understøttelse fra fattigvesenet, men oppgir kun støtte til avhengige barn og hovedpersoner frem til 1928, hvor det også blir oppgitt ektefeller til de understøttede. Ved å anta at det er forholdsvis like mange i tiden før finner en at det i 1905 var flest understøttede, da mottok opptil 18 prosent av befolkningen understøttelse. I 1920 var rundt seks prosent av befolkningen avhengige av støtte fra fattigvesenet, i et gjennomsnittså kan en regne at rundt 12 prosent var avhengige av slik støtte.¹⁰

Fattigvesenet i Kristiania betalte hvert år støtte til flere tusen som ikke hadde hjemstavn i byen. Hjelpen folk mottok varierte med regelverk og praksis. Det er vanskelig å telle hvor mange prosent av befolkningen som var fattige. Levestandarden økte etter første verdenskrig, men fremdeles kan en anta at en femtedel av byens innbyggere fremdeles var

⁷ Kjeldstadli, Knut: *Oslo Bys historie. Bind 4*. Oslo 2000. Side 19.

⁸ Kjeldstadli, Knut: *Oslo Bys historie. Bind 4*. Oslo 2000. Side 54-55.

⁹ Kjeldstadli, Knut: *Oslo Bys historie. Bind 4*. Oslo 2000. Side 57-59.

¹⁰ Kjeldstadli, Knut: *Oslo Bys historie. Bind 4*. Oslo 2000. Side 59-60.

fattige på 1930-tallet. Byens kvinner ble hardere rammet av fattigdom enn mennene. Det er vanskelig å anslå nøyaktige tall, men et anslag er at det i 1902 var 38 prosent menn, og 62 prosent kvinner blant de som mottok støtte fra fattigvesenet. Fattigdommen var mest utbredt østpå, men der var det også store forskjeller.¹¹

Fattigdom og stemmerett

Frem til 1919 fikk en stemmeretten suspendert dersom en mottok fattigstøtte. I 1915 hadde 5,4 prosent av mennene, og 6,6 prosent av de gifte kvinnene i byen mistet retten til å stemme. Blant de enslige kvinnene var 9,8 prosent uten stemmerett, og blant de enslige kvinnene på østkanten var 19,7 prosent uten stemmerett.¹² Da allmenn stemmerett for menn ble innført i 1898 kom også Grunnlovens § 52, bokstav d inn, bestemmelsen om at stemmerett skulle suspenderes for menn som ”ved at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nytt Understøttelse af Fattigvæsenet”¹³ I 1908 ble grunnlovens § 52, bokstav d, lempet i overensstemmelse med betingelsene for suspensjon av den kommunale stemmerett. Ordlyden i § 52, bokstav d ble da endret til

”ved for sig selv, Ektefelle eller Børn under 15 Aar at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt Fattigunderstøttelse, som ikke inden Mandtallets Afslutning af vedkommende er tilbagebetalt. Understøttelse, som er modtaget i Form af Indlæggelse paa Sygehus eller Asyl eller til Dækkelse af Udgifter ved anden Sygebehandling, og Understøttelse, som er foranlediget ved abnorme Børns Undervisning, ved anordnet særskilt Undervisning for Skolebørn eller ved Skolebørns Forsyning med Undervisningsmidler, medfører dog ikke Stemmerettens Suspension.”¹⁴

Stemmeretten kunne i følge grunnlovens § 52 også bli suspendert ved blant annet tiltale for forbrytelser, umyndiggjøring og konkurs. Stemmeretten kunne mistes etter § 53 ved å gå i fremmed makts tjeneste uten tillatelse, og ved å få statsborgerskap i et annet land. Etter 1919 kunne en dog bare få *suspendert* stemmeretten ved ”umyndiggjørelse” og ved ”offentlig tiltale for straffbare handlinger, overensstemmende med hvad derom i lov bestemmelse”.¹⁵

¹¹ Kjeldstadli, Knut: *Oslo Bys historie. Bind 4*. Oslo 2000. Side 60-61.

¹² Kjeldstadli, Knut: *Oslo Bys historie. Bind 4*. Oslo 2000. Side 61.

¹³ Stortingsforhandlingene 1919. Indst. nr. 279: ”Indstilling fra konstitutionskomiteen i anledning grundlovsforslag 7 c’ i dok.nr 157 for 1917, om opphævelse av grunnlovens § 52 d – suspension av stemmeretten paa grund av fattighjælp”.

¹⁴ Stortingforhandlingene 1919. Indst. nr. 279.

¹⁵ Ragnhild Rein Bore, Fride Eeg-Henriksen m.fl.: ”Stemmeberettigede ere de norske Borgere” – *Historisk utvikling i stemmerett, valgdeltakelse og valgte 1814-2009*. Statistisk sentralbyrå: Oslo 2010.

http://www.ssb.no/a/magasinet/blandet/stemrett_valg.pdf

Ved stortingsvalget i 1915, var det en stor vekst i antall personer med suspendert stemmerett. Det skyldtes det store antallet kvinner som var fattige, av rundt 47 000 suspenderte på landsbasis var 30 000 kvinner.¹⁶ I 1912 var det 17 692 personer med suspendert stemmerett etter grunnlovens §52, på tre år økte altså antallet personer med suspendert med 30 000.¹⁷ Siden stemmeretten først ble gitt tilbake når fattigstøtten var tilbakebetalt rammet det særlig kvinner som var i en sårbar posisjon, som lavtlønte, ugifte, mødre, enker og koner. Arbeidsføre menn fikk i liten grad fattigsstøtte til tross for nød og forsørgelsesansvar. Sykdom og barnefødsler var typiske hovedårsaker til fattigstøtte, arbeidsløshet var ikke grunn nok alene til understøttelse.¹⁸

I innstillingen fra konstitusjonskomiteen i 1919, i anledning grunnlovsforslaget for å oppheve grunnlovens § 52 bokstav d, blir det faktum at uheldig stilte samfunnsborgere ble fratatt sine borgerrettigheter på grunn av mottatt fattighjelp, fremstilt som inhumant. Dette vedvarte selv om bestemmelsene om suspensjon ble lempet i 1908. Videre ble det i innstillingen lagt vekk på at mange mistet stemmeretten for uforskyldte ting som sykdom og arbeidsløshet, fordi unntagelsene ikke var tilstrekkelig omfattende. Forslaget fra komiteen var å enten utvide unntagelsene for tap av stemmerett, eller oppheve bestemmelsen om at fattigunderstøttelse var grunn til å få stemmeretten suspendert.¹⁹ I innstillingen ble det også nevnt at et flertall av europeiske land ikke hadde tap av stemmerett for fattigunderstøttede, i sine nye valglover. Det kommer videre frem at det ved siste stortingsvalg før 1919 kun var 1,23 prosent av Norges befolkning som ikke kunne avgi stemme på grunn av mottatt fattighjelp. Komiteen er derfor enstemmig av den oppfatning at det ikke lenger var tilstrekkelig reelle grunner til å opprettholde en slik grunnlovsbestemmelse

”som i sine følger har særdeles liten betydning for samfundet og mot hvilken der kan gjøres sterke praktiske og teoretiske indvendinger, samtidig med at den kan føles som en unødige og saarende tilsidesættelse av en række medborgere, som er kommet i den stilling, at de har været nødt til at søke økonomisk bistand hos samfundet for overhodet at kunne livnære sig og sine.”²⁰

Komiteens innstilling ble vedtatt enstemmig, og fra 1919 medførte ikke fattigunderstøttelse stemmerettens suspensjon.²¹ Historiker Anne Lise Seip skriver at det var først da de fattige

¹⁶ Johanne Bergkvist og Unn Hovedhaugen: ”Fattig og umyndiggjort” i *Lokalhistorisk magasin utgave 01 2013*. Trondheim: Lokalhistorisk magasin, 2013

¹⁷ Ragnhild Rein Bore, Fride Eeg-Henriksen m.fl: ”Stemmeberettigede ere de norske Borgere” – Historisk utvikling i stemmerett, valgdeltakelse og valgte 1814-2009. Oslo 2010.

¹⁸ Bergkvist, Johanne og Hovedhaugen, Unn: ”Fattig og umyndiggjort” Trondheim 2013.

¹⁹ Stortingforhandlingene 1919. Indst. nr. 279.

²⁰ Stortingforhandlingene 1919. Indst. nr. 279.

²¹ Stortingforhandlingene 1919. Indst. nr. 279.

fikk stemmerett, at et vondt skille mellom arbeiderklassen og fattigklassen ble opphevet.²² I 1953 ble bestemmelsene om tap av stemmerett ved forbrytelser sterkt begrenset, og fra 1980 mistet en ikke lenger automatisk stemmeretten ved umyndiggjørelse.²³ I dag avholdes det i tillegg til regulære kommune- og stortingsvalg, også valg i fengsler, og på aldershjem for demente.

Hva skulle til for å bli fratatt stemmeretten?

I innstillingen til Stortinget gis det et inntrykk av at unntagelsene for å ikke få inndratt stemmerett ved mottatt fattigstøtte, ikke var tilstrekkelig omfattende og at mange mistet stemmeretten på grunn av ting de ikke var skyld i selv. I Fattigvesenets arkiver finnes det manntall for understøttede hvor den understøttedes navn, fødselsår, fødested, bopel, forsørgelsespliktige, årsak til understøttelse, arbeidsfortjeneste er oppgitt, samt hva slags understøttelse som har blitt gitt og hvor lenge den har blitt gitt.²⁴ Det er altså mulig å se hvor mye personene har mottatt i understøttelse, og hva årsaken til nøden var, og denne informasjonen kan brukes til å finne ut hvor mye fattigunderstøttelse som skulle til for å få stemmeretten suspendert.

Fattigforstanderens 2. krets i Kristiania

Jeg har undersøkt manntallet for fattigunderstøttede i 2. krets, og sett på de som mottok støtte fra 1914. Videre har jeg brukt personenes adresse til å finne navnene igjen i valgmanntallene for 1913 og 1915, for å se om personene er markert med en * foran navnet sitt. En * foran navnet betyr at personen var fratatt stemmeretten. Fattigvesenets 2. krets dekker området fra Akershus festning til Jernbanetorget på langs, og fra Vippetangen i sør til Vår frelsers gravlund i nord. Deler av dette området var svært velstående, og tilhørte to av menighetene med høyest gjennomsnittlig inntekt i byen, Johannes og Trefoldighet. Lengst nord i 2. krets lå Hammersborg. Jeg har valgt denne kretsen fordi den hadde både en veldig rik og veldig fattig befolkning. Særlig hadde området Hammersborg en befolkning med store forskjeller i levestandard, og det var også et grenseområde mellom øst og vest i byen. Hammersborg var opprinnelig en forstad til Kristiania, forstadsbebyggelsen tok til rundt 1730 og var uten

²² Bergkvist, Johanne og Hovedhaugen, Unn: "Fattig og umyndiggjort" Trondheim 2013.

²³ Ragnhild Rein Bore, Fride Eeg-Henriksen m.fl: "Stemmeberettigede ere de norske Borgere" – Historisk utvikling i stemmerett, valgdeltakelse og valgte 1814-2009. Oslo 2010.

²⁴ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet. Forstanderen i 2. krets. Manntall for understøttede ca. 1915-1930. Heretter refert til som "Fattigvesenet, Manntall 1915-1930".

regulering eller bygningsforskrifter. Da Hammersborg ble innlemmet i byen i 1858 var bydelen et mylder av blindgater og krokete veier, med små og enkle hus. Hammersborg ble regulert i 1930-årene, og de gamle husene, smugene, smågatene og torgene forsvant. Deler av den originale bebyggelsen står i dag på Norsk Folkemuseum.²⁵

Bilde: Fattigvesenets 2. krets

Metode og utvalg

Til sammen har jeg undersøkt 40 personer som mottok fattigunderstøttelse i 2. krets fra 1914. Jeg har valgt disse personene tilfeldig ved å gå gjennom deler av manntallet over de fattigunderstøttede, og skrive om personene i den rekkefølgen de står i der. Jeg fant ut at manntallet ikke var kronologisk, det var mange forskjellige årstall på hver side. Personene jeg har skrevet om er de som fikk fattigunderstøttelse fra 1914, i manntallet er de oppført mellom side 2 og 40. I mellom disse oppføringene er det flere personer som fikk første understøttelse sent på 20-tallet. Informasjonen i manntallet er altså ikke alltid like systematisk, noen er også oppført med flere etternavn og adresser. Det er i flere tilfeller en adresse som går igjen hos flere personer på samme side, så det er mulig at manntallet har vært organisert etter adresse. I et par tilfeller har jeg ikke klart å finne personene fra manntallet igjen i noen av valgmanntallene, disse har jeg utelatt fra undersøkelsen da de ikke gir noen informasjon om sammenhengen mellom fattigunderstøttelse og suspensjon av stemmerett. Av plasshensyn vil

²⁵Tvedt, Knut Are (hovedred.): *Oslo Byleksikon, fjerde utgave*. Artikkel om Hammersborg. Oslo: Kunnskapsforlaget 2005. Side 179.

jeg her skrive om ti av disse personene, mens de resterende 30 står under vedlegg. Flere av kvinnene jeg har undersøkt står oppført med tittelen ”pike” selv om de er godt voksne. Pike var den vanlige tittelen på ugifte kvinner, men kunne også være en kortform av tjenestepike.

Ti av de understøttede i 2. krets

Løsarbeider Olaus Johansen født i 1846, og hans kone Kristine født samme år, bodde i Kanten 6, og mottok fattigunderstøttelse fra 1. januar 1914 på 30 kroner i måneden.²⁶ I valgmanntallet for 1913 er Olaus Johansen, bryggearbeider og Kirstine, husmor markert med stjerne.²⁷ Det er de også i 1915.²⁸ I manntallet for understøttede står det at mannen dør 26. oktober 1915, og at enkens arbeidsfortjeneste er at hun strikker.²⁹

Pike Anna Kvam, født i 1853 bosatt i Kanten 6, fikk fattigunderstøttelse fra 1. januar 1914 grunnet dårlig syn. Hun hadde ingen å forsørge, og det er registrert at hennes arbeidsfortjeneste er at hun lapper tøy. Anna Kvam fikk 14 kroner i måneden fra januar 1914, i april økte det til 16 kroner og i 1916 fikk hun 18 kroner per måned. Hun mottok også understøttelse for opphold på sykehus fra 30. juli til 25. august.³⁰ Anna Kvam, syerske er markert med stjerne i valgmanntallet for 1913³¹, og i 1915³².

Syerske-pike Hilda Mathilde Knudsen født i 1854 mottok månedlig fattigunderstøttelse på 15 kroner fra 1. januar 1914, i april økte den til 20 kroner. Trangens årsak er oppført som ”Har sønn. Krøbling.”³³ Det står at Hilda bor sammen med en bror som er gullsmed.³⁴ I valgmanntallet for 1913 er Hilda Mathilde Knudsen bosatt i Nedre Hammersborggate 10 markert med stjerne. En Theodor Herman Knudsen, gullsmed bosatt på samme adresse, som jeg antar er hennes bror, er ikke markert med stjerne.³⁵ I valgmanntallet for 1915 er Hilda markert med stjerne, mens hennes bror ikke er det.³⁶ I folketellingen for Kristiania kjøpstad i 1910 står det at Hilma Mathilde Knudsen, født 1854 og Teodor Herman

²⁶ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 29, side 15.

²⁷ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 27.

²⁸ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Borgerskolen, side 30.

²⁹ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 29, side 15.

³⁰ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 26, side 13

³¹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 27.

³² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Borgerskolen, side 30.

³³ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 30, side 15.

³⁴ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 30, side 15.

³⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 42.

³⁶ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Borgerskolen, side 46.

Knutsen, født 1865, bor sammen i leilighet nummer 2 i Nedre Hammersborggate 10, hvor de betalte 22 kroner i husleie.³⁷

Karsten Arnesens enke Karen født i 1849, bosatt i Snekkergangen 2a mottok mellom 1. januar 1914 og 15. juni 1915, 18 kroner i måneden. Hun døde 12. juni 1915. Trangens årsak er oppført som lupus, og det er oppført at hun bor med en datter som er sykepleierske.³⁸ I valgmanntallet for 1913 finnes det en Karen Andersen i Snekkergangen 2a markert med stjerne foran navnet. Det finnes også en Betzy Marie Andersen, sykepleierske født i 1885, på samme adresse. Hun har ikke stjerne foran navnet.³⁹ Karen er ikke med i valgmanntallet for 1915 siden hun er død. Det jeg antar er hennes datter som er oppført som Betty Marie Andersen er oppført på samme adresse i 1915, fremdeles uten stjerne foran navnet.⁴⁰

Rasmus Landagers forlatte hustru Nicoline, født i 1846 og med bopel i Nedre Hammersborggate 12, har fått månedlig understøttelse fra 1. januar 1914 på 14 kroner. Denne summen øker jevnlig til den i 1919 er på 35 kroner. I 1914 har hun fått et par støvler til verdi av 2,50 kroner. Året etter får hun to par støvler til 2,50 og 3,50 kroner. Begrunnelsen for understøttelsen er at hennes sønn er ”noget tullet”.⁴¹ I valgmanntallet for 1913 er Nicoline Langager, linsøm, markert med stjerne. Det er også Therese Hermine Langager, født i 1879 og bosatt på samme adresse.⁴² I 1915 er Nicoline Langager, syerske, igjen markert med stjerne, mens Therese Hermine Langager, syerske, ikke har en stjerne foran navnet.⁴³

Hans Kristoffersens enke, Thea, født i 1848 og bosatt i Nedre Hammersborggate 8, mottok fast understøttelse på tre kroner per uke fra 4. januar 1914. I 1916 økte beløpet til 14 kroner per måned. Enkelte måneder mellom 1914 og 1918 mottok hun også mellom fem og ti kroner ekstra per måned. Trangens årsak er blant annet at hun har ”exem i begge hender”. Thea Kristoffersen bor sammen med sin datter som er gift med blikkenslager Fredriksen som tjener 34 kroner per uke, og deres to barn. Videre har hun en til datter som er gift med tobakksarbeider Karl Nilsen, og en ugift datter. I tillegg til den faste understøttelsen, og de ekstra pengene noen måneder har Thea også mottatt naturalier. I 1914 fikk hun et par støvler reparert (2,50 kr), i 1915 et par underbukser (1,80 kr), et par seildukssko (6 kr) og et ullteppe (3,40 kr). Året etter får Thea et par seildukssko (6,50 kr) og et sett undertøy (5,90 kr). I 1917

³⁷ Arkivverket: Digitalarkivet. Folketelling for Kristinia kjøpstad 1910: Nedre Hammersborggate 10. <http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/leilighet/lf01036392044131>

³⁸ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 39, side 20

³⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Katedralskolen, side 58.

⁴⁰ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Katedralskolen.

⁴¹ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 46, side 23.

⁴² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 43.

⁴³ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Borgerskolen, side 47.

får hun et par seildukssko (8 kr) og strømpegarn (2,75 kr), og i 1918 et par støvler (18 kr).⁴⁴ Thea Kristoffersen, enke født i 1848 er markert med stjerne i 1913⁴⁵, og igjen i 1915⁴⁶ Theas datter Agoth Margrethe Fredriksen, husmor født i 1885 og hennes mann Haldor Fredriksen, blikkenslager født i 1882, står oppført på samme adresse som Theas i valgmanntallene, men er ikke markert med stjerne.

Pike Karen Kristine Amundsen født i 1822 og bosatt i Langes gate 3 pleiehjem, mottok fast understøttelse fra 1914 på 20 kroner i måneden grunnet alderdom. Beløpet økte til 25 kroner i 1915, 30 kroner i 1916, 35 kroner i 1917 og 40 kroner i 1918. Karen Kristine mottok også ekstra støtte da hun i 1918 brakk lårhalsen, og etter hennes død 23. januar 1919. Til begravelsen ble det gitt kiste og svøp (34,75 kr), transport (14,50 kr) og bærere (15 kr).⁴⁷ Karen Amundsen i Langes gate 3, er markert med stjerne i 1913⁴⁸, og igjen i 1915⁴⁹.

Hans Pedersens enke, Juliane født i 1830, og bosatt i Thor Olsens gate 6 hos sin datter, mottok fast understøttelse fra 1. januar 1914. Trangens årsak er oppgitt som alderdom, og hun hadde en ugift datter som var syerske og kalte seg Hansen. Fra 1. januar 1914 fikk Juliane 12 kroner per måned, i 1915 økte beløpet til 20 kroner måneden. Hun mottok også noen ekstra penger enkelte måneder.⁵⁰ I 1913 er Juliane Marie Pedersen, enke født i 1830 markert med stjerne, mens hennes datter Hulda Alvilde Hansen, syerske født i 1861 ikke er det.⁵¹ To år senere har Juliane fremdeles suspendert stemmerett, mens Hulda Alvilde ikke har det.⁵²

Martin Abels enke, Martha, født i 1838 og bosatt i Hammersborg torv 2, mottok fast understøttelse fra 1. januar 1914 grunnet alderdom. Hun mottok 12 kroner i måneden, og i 1917 økte beløpet til 16 kroner. I tillegg fikk hun noen måneder mellom 1916 og 1917 mellom fem og seks kroner i ekstra ytelse. I 1914 fikk hun to par støvler reparert (2,50 kr per stykk), i 1915 et par støvler (9,50 kr), i 1916 et par støvler reparert (4 kr), i 1917 et par støvler (18 kr), og i 1918 et par støvler reparert (7,50 kr). Det står at Martha har to ugifte sønner, en gift datter, og en gift datter som bor i Tromsø.⁵³ I folketellingen for Kristiania kjøpstad for 1885 står Martin og Marte Sirene Abell registrert med to døtre og to sønner ved navn Markus

⁴⁴ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 64. Side 32.

⁴⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 42.

⁴⁶ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Borgerskolen, side 46.

⁴⁷ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 72. Side 36

⁴⁸ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 32.

⁴⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Borgerskolen, side 35.

⁵⁰ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 79. Side 40.

⁵¹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 62.

⁵² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Borgerskolen, side 69.

⁵³ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 77. Side 39

Sivrin (1875) og Oskar Waldemar (1880).⁵⁴ I 1913 bodde Marthe Serine Abell, 1838, vask og rengjøring, murer Markus Severin Abell (1875) og murer Oscar Waldemar (1880) i Hammersborg torv 2. I manntallet for 1913 er Marthe registrert med stjerne, mens hennes to sønner ikke er det.⁵⁵ To år senere er Marthe igjen registrert med stjerne, men ikke hennes to sønner.⁵⁶

Hvem ble fratatt stemmeretten i 2. krets?

Til sammen har jeg undersøkt 40 personer som mottok fattigunderstøttelse fra 1914, 39 av dem mottok fast månedlig understøttelse. Hos flere økte størrelsen på understøttelsen med årene, men i tabellen jeg har laget har jeg brukt beløpet de fikk i 1914. Tabellen for månedlig understøttelse i 1914 blir seende slik ut:

Per måned	Ca. 10 kr	Ca. 15 kr	Ca. 20 kr	Til sammen
Kvinner	10	13	10	33
Menn		2	4	6
Til sammen	10	15	14	39 ⁵⁷

Tabell 1: Fast månedlig understøttelse i 1914

Det er også interessant å se på hvorfor personene mottok fattigstøtte. I de fleste tilfellene er trangens årsak nevnt i forstanderens manntall. Jeg har satt de ulike årsakene til mottatt fattigstøtte opp i en tabell.

⁵⁴ Arkivverket: Digitalarkivet: Folketelling 1885, Kristiania kjøpstad, Martin Abell: <http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/person/pf01053257030994>

⁵⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 23.

⁵⁶ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Borgerskolen, side 23.

⁵⁷ I undersøkelsen min er det 40 personer, men det var kun 39 av dem som mottok fast månedlig understøttelse i 2. krets. Personen som ikke fikk månedlig understøttelse i 2. krets ble overført til en annen krets, og kan ha fått fast understøttelse der, men det er ikke oppført i manntallet for 2. krets.

Tabell 2: Årsak til behov for fattigunderstøttelse:

Trangens årsak	Kvinner	Menn	Til sammen
Alderdom	17	4	21
Dårlig syn	2		2
Sykdom hos barn	2		2
Sykdom	8		8
Arbeidsudyktig	1	1	2
Ikke oppgitt	3	2	5
Til sammen	33	7	40

Det var et klart flertall kvinner som mottok månedlig understøttelse, men mennene mottok mer i fast understøttelse enn kvinnene. Av de 40 personene jeg har undersøkt fikk 39 fast månedlig understøttelse. Alle disse fikk suspendert stemmerett, men personene de eventuelt bodde sammen med gjorde nødvendigvis ikke det. Det er flere eksempler på at brødre, sønner og døtre som bodde sammen med fattigunderstøttede ikke fikk suspendert stemmerett. I ett tilfelle har en datter fått suspendert stemmerett i 1913, men fått den tilbake to år etter. Dette kan tyde på at fattigdom og tap av stemmerett ikke nødvendigvis gikk i arv. Personene jeg har undersøkt, og som jeg har funnet igjen i begge valgmanntall, har fått stemmeretten suspendert både i 1913 og 1915. Det virker som det var vanskelig å få stemmeretten tilbake hvis en først fikk behov for fattigunderstøttelse. Hvis en betalte tilbake det en hadde mottatt i understøttelse, skulle en i følge lovteksten få stemmeretten tilbake. For personene jeg har undersøkt var nok ikke tilbakebetaling en reell mulighet, de hadde behov for fortsatt understøttelse og flere fikk også ekstra understøttelse til sko og klær. Et flertall av personene jeg har undersøkt mottok understøttelse på grunn av alderdom eller sykdom, og for dem var det nok ikke mulig å tjene inn noe ekstra for å få stemmeretten tilbake. I folketellingene for Kristinia i 1910 kan en se hvor mye det kostet å leie leilighet. Leiligheten Anna Kvam, en av de fattigunderstøttede jeg har undersøkt, delte med et gift par i Kanten 6 kostet 22 kroner i måneden å leie.⁵⁸ I Nedre Hammersborggate 10 hvor søskenparet Knudsen bodde kostet det 22 kroner for å leie to rom. Store deler av den mottatte fattigsstøtten har nok gått til betaling av husleie, og de understøttede har i mange tilfeller vært nødt til å bo sammen med søsken, voksne barn eller leie et lite rom hos andre. To adresser som særlig går igjen i manntallet over de understøttede jeg har undersøkt er Langes gate 3, og Kanten 6. I valgmanntallene ser en at

⁵⁸ Arkiverket, Digitalarkivet: Folketelling for Kristiania kjøpstad 1910. Kanten 6.
<http://digitalarkivet.arkiverket.no/ft/leilighet/lf01036392040999>

disse to adressene hadde spesielt mange innbyggere med suspendert stemmerett. I manntallet over de understøttede står det i noen tilfeller at den trengende bor i Langes gate 3 pleiehjem, men jeg har ikke funnet noe informasjon om et pleiehjem på denne adressen i Digitalarkivet eller i byleksikonet. Kanten er en nedlagt gate på gamle Hammersborg som gikk fra Bjerggaden nordover langs Christ kirkegård⁵⁹, og var preget av småhusbebyggelse, Kanten 6 var funksjonærbolig for Christiania dampkjøkken.⁶⁰

Alderdom var den vanligste årsaken til å få fattigunderstøttelse, halvparten av personene jeg har undersøkt hadde det som begrunnelse. Sykdom var den nest vanligste årsaken, åtte kvinner fikk fattigunderstøttelse og tap av stemmerett på grunn av diverse sykdommer som lupus, eksem og nervesykdom. Understøttelse som ble mottatt i form av innleggelse i sykehus eller dekking av utgifter ved annen sykebehandling, skulle i følge lempingen av bestemmelsene i grunnlovens § 52 bokstav d i 1908, ikke gi suspendert stemmerett. Likevel er det tilfelle med minst åtte kvinner i både 1913 og 1915. Det kan tyde på at det kun var ekstraytelser ved sykdom som ikke førte til stemmerettens suspensjon, og at de som mottok månedlig understøttelse automatisk fikk stemmeretten suspendert.

Konklusjon

I denne oppgaven har jeg vist at fast månedlig fattigunderstøttelse førte til suspensjon av stemmerett. Størrelsen på fattigunderstøttelsen varierte mellom rundt 10 og 20 kroner i måneden i 1914, mennene i undersøkelsen min har i hovedsak fått mer enn kvinnene. Det ser ut til at det var det faste i understøttelsen som gjorde utslaget, og at enkeltbevilgninger til sko, ullgarn og lignende ikke førte til at en ble strøket fra manntallet. I fattigvesenets 2. krets var det i hovedsak gamle og syke som ble rammet av dette, og kvinnene var her i flertall. Det var ingen småbarnsfamilier blant de understøttede jeg har undersøkt. De fleste kvinnene i min undersøkelse har vært enker. Johanne Bergkvist og Unn Hovedhaugen peker i sin artikkel *Fattig og umyndiggjort* at det i hovedsak var kvinner som ble rammet av tap av stemmerett ved fattigunderstøttelse.⁶¹ Dette samsvarer med de funnene jeg har gjort i min undersøkelse, kvinnene var i klart flertall blant de understøttede jeg har undersøkt. Jeg fant at det i tillegg at det i hovedsak var gamle og syke kvinner som ble rammet av suspendert stemmerett på grunn av mottatt fattigstøtte. I flere tilfeller har de fattigunderstøttede bodd sammen med sine

⁵⁹ Knut Are Tvedt (hovedred.): *Oslo Byleksikon, fjerde utgave*. Artikkel om Kanten. Oslo: Kunnskapsforlaget 2005. Side 227.

⁶⁰ Oslo Museum: Byhistorisk samling. <http://www.oslobilder.no/OMU/OB.Z03637>

⁶¹ Bergkvist, Johanne og Hovedhaugen, Unn: *Fattig og umyndiggjort*. Trondheim 2013.

voksne barn eller søsken, og disse har ikke fått stemmeretten suspendert. Komiteen som behandlet opphevelsen av loven i 1919 påpekte at det var spesielt urettferdig og inhumant at folk mistet stemmeretten for ting de ikke var skyld i selv. Dette stemmer godt med mine funn, uforskyldte ting som alderdom og sykdom var de vanligste årsakene til tap av stemmerett blant personene jeg har undersøkt.

Litteratur- og kildeliste

Litteratur

Knut Kjeldstadli: *Oslo Bys historie. Bind 4. Den delte byen. Fra 1900 til 1948*. Oslo: J.W Cappelens forlag 2000.

Knut Are Tvedt (hovedred.): *Oslo Byleksikon. Fjerde utgave*. Oslo: Kunnskapsforlaget 2005.

Trykte kilder

Arkivverket, Digitalarkivet: «Sokn og menigheter i Oslo», artikkel om soknehistorikk i Oslo.

<http://www.arkivverket.no/arkivverket/Bruk-av-arkiv/Slekt/Hovedkilder/Kirkeboeker/Soknehistorikk/Oslo>

Johanne Bergkvist & Unn Hovedhaugen, «Fattig og umyndiggjort» i *Lokalhistorisk magasin utgave 01 2013*. Trondheim: Lokalhistorisk magasin, 2013.

Ragnhild Rein Bore, Fride Eeg-Henriksen, Arnfinn Schjalm, Espen Søybye og Torill Tørlen: «Stemmeberettigede ere de norske Borgere» – Historisk utvikling i stemmerett, valgdeltakelse og valgte 1814–2009 i *SSBmagasinet*. Oslo: Statistisk sentralbyrå 2010.

http://www.ssb.no/a/magasinet/blandet/stemrett_valg.pdf

Stortingsforhandlingene 1919. Innstilling til Stortinget nummer 279.

Utrykte kilder

Arkivverket, Digitalarkivet: Folketelling for Kristiania kjøpstad 1885:

<http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/person/pf01053257030994>

Arkivverket, Digitalarkivet: Folketelling for Kristiania kjøpstad 1910:

<http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/leilighet/lf01036392044131>

<http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/leilighet/lf01036392040999>

Oslo kommunearkiv: Forstanderen i 2. krets. Manntall for understøttede ca. 1915-1930.

Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale manntall for Kristiania 1913

Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915

Oslo Museum, Byhistorisk samling: <http://oslobilder.no/OMU/OB.Z03636>

Oslo Museum, Byhistorisk samling. <http://www.oslobilder.no/OMU/OB.Z03637>

Vedlegg

De resterende 30 understøttede:

Marie Brun, Kari Rise, Anna Lovise Larsen, Marie Nygaard, Julie Tomassen, Gina Johnsen, Petrine Johannesen, Ingeborg Kathrine Tønnesen (Falch), Maren Jensen, Mathea Halvorsen, Marie Kristensen, Anna Johannesen (Haaga) Otto Hilmar Smith, Josefine Johannesen, Marie Larsen, Luggia Pettersen, Svend Nilsen, Karoline Hansen, Hans Martin Guttormsen, Mina Amalie Johannesen (Poulsen), Anne Marie Pettersen, Larine Andersen, Anthomine Røed, Kristian Nilsen, Ole Edvard Nilsen, Berthine Stalsberg, Marie Gusdal, Inger Olsen, Kristine Marie Kristensen, Lars Kristensen

Ole Bruns enke, Marie, født i 1837 mottok fra 1. januar til 1. april 1914, fattigunderstøttelse grunnet alderdom. Understøttelsen var på cirka 20 kroner i måneden. Marie Brun bodde i Motzfeldsgate 29.⁶² I manntallet for 1913 er en Bertha Marie Brun bosatt på samme adresse markert med en * foran navnet.⁶³ Hun er også markert med en stjerne i valgmanntallet for 1915.⁶⁴

Pike Kari Rise født i 1841 mottok støtte på 14 kroner per måned fra 1. januar 1914. Hun var bosatt i Fredensborgveien 6 uten noen å forsørge, til hennes død 26. april.⁶⁵ I valgmanntallet for 1913 er Kari Rise markert med stjerne.⁶⁶

Pike Anne Lovise Larsen, født i 1843 og bosatt i Akersgaten 59 mottok fast understøttelse fra 1. januar 1914. Trangens årsak er oppført som alderdom, og hennes arbeidsfortjeneste er at hun rengjør. Hun mottok først ti kroner i måneden, i 1916 økte beløpet til 20 kroner og i 1918 økte det igjen til 25 kroner.⁶⁷ I valgmanntallet for 1913 er Louise Larsen, portnerske født i 1843, ikke markert med stjerne.⁶⁸ To år senere har hun flyttet til Gunnerus gate 5, og fått stemmeretten suspendert.⁶⁹

Pike Marie Nygaard, født i 1835 og bosatt i Pilestredet 84, mottok fast understøttelse på 20 kroner i måneden mellom 1. januar og 1. april 1914 før hun ble overført til 12. krets.

⁶² Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 21. Side 11.

⁶³ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Grønlands skole, side 22.

⁶⁴ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Grønlands skole, side 28.

⁶⁵ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 34, side 17

⁶⁶ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 18.

⁶⁷ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 49. Side 25.

⁶⁸ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen.

⁶⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Borgerskolen

Trangens årsak er oppført som alder.⁷⁰ Marthe Marie Nygaard, 1835 og bosatt i Pilestredet 84a er markert med stjerne både i 1913⁷¹, og i 1915⁷².

Maler Nils Tomassens enke, Julie, født i 1846 og bosatt i Kanten 6, mottok fast understøttelse på 12 kroner måneden fra 1. april 1914. I 1915 økte beløpet til 15 kroner, i 1917 til 18 kroner, og i 1918 til 25 kroner. Fra 1. februar 1919 fikk Julie Tomassen innvilget pensjon. Trangens årsak er oppført som at hun er dårlig og syk. Det er også oppført at hun har fire barn og ett som hjelper til. Hun mottok også enkelte måneder mellom 1915 og 1919 mellom tre og ti kroner i ekstra understøttelse, samt naturalier. I 1914 mottok hun støvler (8 kr), året etter fikk hun støvler reparert (2,50 kr), i 1916 et par briller (2 kr) og et par støvler (11,50 kr). I 1918 ble hun innlagt i sykehus, og fikk et par støvler til verdi av 25 kroner.⁷³ Julie Thomassen, enke født i 1846, bosatt i Kanten 6, står oppført med stjerne i valgmanntallet for 1913. Under henne står Thomas Thomassen, 1883, maskinist uten stjerne.⁷⁴ Denne Thomas Thomassen er sannsynligvis barnet som hjelper til. I 1915 er Julie igjen markert med stjerne, mens Thomas Thomassen, maler ikke er det.⁷⁵

Forhenværende tjenestepike Gina Johnsen født i 1857 mottok fast understøttelse fra 1. april 1914 på 20 kroner i måneden, beløpet økte til 22 kroner i 1916 og 25 kroner i måneden i 1917. Enkelte måneder mottok hun også mellom tre og seks kroner i ekstra understøttelse. Gina mottok også naturalier, et par briller (1,40 kr) i 1915, et par støvler reparert i 1916 (3,75 kr), et par briller i 1916 (2,50 kr), et par briller i 1918 og et par støvler til 20 kroner i 1919. Trangens årsak er oppført som ”Arbeidsudyktig, passer ikke i pleiehjem”, og hun har tre adresser registrert på seg. Disse er St. Olavs gate 8, Universitetsgata 2 og Byens hjem.⁷⁶ I 1913 finnes det en Gina Johnsen, frøken født i 1857 i St. Olavs gate 8, markert med stjerne.⁷⁷ Det finnes ingen Gina Johnsen i St. Olavs gate eller Universitetsgata i 1915.

Hans Johannesens enke Petrine født i 1830 og bosatt i Deichmannsgate 27 hos Olaus Hansen mottok mellom 4. januar 1914 og 25. februar 1915, 4 kroner per uke. Hun døde 26. februar 1915. Trangens årsak er oppført som blindhet, og det står også at hun hadde to gifte barn. I tillegg til den faste ukentlige understøttelsen mottok hun også to naturalytelser i 1914

⁷⁰ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 53, side 27.

⁷¹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Fagerborg skole, side 25.

⁷² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Fagerborg skole, side 29.

⁷³ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 57. Side 29.

⁷⁴ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 27.

⁷⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlig mandtal 1915. Borgerskolen, side 29.

⁷⁶ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 60, side 30.

⁷⁷ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 54.

til verdi av 4, og 3,20 kroner.⁷⁸ Petrine Hansen, enke født i 1830, er i 1913 oppført med stjerne. Olaus Hansen, rørlegger født 1869 og Gusta Hansen, husmor født i 1869 er ikke oppført med stjerne.⁷⁹ Petrine Hansen er ikke i valgmanntallet for 1915 grunnet sin død.

Pike Ingeborg Kathrine Tønnesen (kaller sig Falch) født i 1845 mottok understøttelse fra 4. januar 1914. Hun bodde i Fredensborgveien 3, hvor hun også hadde en pike i logi. Trangens årsak står ikke oppført, men hennes arbeidsfortjeneste var at hun passet barn. Ingeborg mottok først 3,50 kroner per uke, 1915 økte beløpet til 4,50 per uke. I 1916 fikk hun 20 kroner per måned, i 1917 30 kroner, og i 1919 hadde beløpet økt til 40 kroner per måned. I tillegg til det faste beløpet fikk hun flere måneder 5 kroner som ekstra understøttelse. Av naturalier mottok hun i 1914 et par støvler (9 kr), i 1916 to støvelreparasjoner (3,45 og 4 kr) og igjen i 1918 to støvelreparasjoner som til sammen kostet 7,50 kroner.⁸⁰ Ingeborg Kathrine Falk, 1845 i Fredensborgveien 3 står oppført med stjerne i valgmanntallet for 1913.⁸¹ Det samme gjør Ingeborg Katrine Falk, 1845, enke i Fredensborgveien 3 i 1915.⁸²

Smedkar Jørgen Jensens enke, Maren født i 1831 mottok fast understøttelse fra 1914 grunnet alderdom. Hun bodde i Langes gate 3 pleiehjem. Hun hadde tre barn, en sønn i Amerika, en datter i England og en datter som var gift. Maren Jensen mottok fra 1914 20 kroner i måneden, 25 kroner fra 1915, 30 kroner fra 1916, 35 kroner fra 1917 og 40 kroner fra 1918.⁸³ I 1913 er Maren Margrethe Jensen, enke født i 1831 i Langes gate 3 markert med stjerne.⁸⁴ Maren Margrethe Jensen, vaskekone født i 1831 i Langes gate 3 er markert med stjerne også i 1915.⁸⁵

Søren Halvorsens enke, Mathea født i 1840 og bosatt i Nedre Hammersborgsgate 10 mottok støtte på grunn av alderdom fra 1. januar 1914 til sin død 18. juli 1914. Hun fikk 15 kroner månedlig, 18 kroner fra april samt 3 kroner ekstra i mai grunnet sykdom. Av naturalier var hun innlagt på sykehus fra 16. juli til sin død to dager senere.⁸⁶ Thea Halvorsen, enke født i 1840, bosatt i Hammersborggaten 11 er markert med stjerne i valgmanntallet for 1913.⁸⁷

⁷⁸ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930.

⁷⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 17.

⁸⁰ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 66. Side 33.

⁸¹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 17.

⁸² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Borgerskolen, side 17.

⁸³ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 67. Side 34.

⁸⁴ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 32.

⁸⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Borgerskolen, side 35.

⁸⁶ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 68. Side 34

⁸⁷ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 43.

Hans Kristensens enke, Marie født i 1841 og bosatt i Bergensgaten 1 pleiehjem mottok fra 1. januar til 1. april 1914 fast understøttelse på 18 kroner måneden, før hun ble overført til 3. krets. Trangens årsak er oppført som alderdom.⁸⁸ Marie Christensen, enke 1841 i Bergensgaten 1 er markert med stjerne i 1913⁸⁹, og i 1915 da hun er oppført som gravkone⁹⁰.

Pike Anna Johannesen (Haaga) født i 1849 og bosatt i Snekkergangen 2a mottok fast understøttelse fra 1914 på grunn av nervesykdom. Den faste understøttelsen var på 12 kroner måneden, men den økte i 1918 til 20 kroner per måned. Hun mottok i tillegg stadige ekstraunderstøttelser på mellom 4 og 10 kroner i måneden på grunn av sykdom. Anna var også innlagt i sykehus fra mai til juni 1916.⁹¹ I valgmanntallet for 1913 er Anna Mathilde Haga, vaskepике født i 1849 markert med stjerne⁹², og det er hun også to år senere.⁹³

Løsarbeider Otto Hilmar Smith, født i 1849 og bosatt i Sørliegaten 2, mottok 20 kroner i fast månedlig understøttelse fra 1. januar til 1. april 1914 før han ble overført til 6. krets. Trangens årsak er oppført som ”Er pusling, lite arbeidsdygtig”.⁹⁴ Otto Hilmar Smith, 1849 bosatt i Sørliegaten 2 er markert med stjerne i 1915, to år tidligere er han ikke oppført i manntallet for Sørliegaten 2.⁹⁵

Pike Josefine Johannesen, født i 1837, og bosatt i Schandorffs gate 2, mottok mellom 1. januar 1914 og 1. februar 1919, 16 kroner i måneden. Etter det fikk hun innvilget pensjon. Trangens årsak er oppført som alder, og hun har ingen å forsørge.⁹⁶ Josefine Johannesen født i 1837, bosatt i Schandorffs gate 2 hadde suspendert stemmerett i 1913.⁹⁷ Hun er også registrert med suspendert stemmerett i valgmanntallet i 1915.⁹⁸

Lars Larsens enke, Marie, født i 1833 og bosatt i Sørliegaten 2 pleiehjem, mottok fra 1. januar til 1. april 20 kroner i månedlig understøttelse samt en naturalytelse til 3,20 kroner. Etter dette ble hun overført til 6. krets. Trangens årsak er oppført som alder.⁹⁹ I 1913 er det

⁸⁸ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 69. Side 35

⁸⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Lilleborg skole, side 4.

⁹⁰ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Lilleborg skole, side 4.

⁹¹ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 71. Side 36

⁹² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 53.

⁹³ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Borgerskolen, side 59.

⁹⁴ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 73. Side 37

⁹⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Grønlands skole, side 45.

⁹⁶ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 74. Side 37

⁹⁷ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 52.

⁹⁸ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Borgerskolen, side 58.

⁹⁹ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 76. Side 38

registrert en enke Marie Larsen født i 1833 og bosatt i Sørlogaten 2 med suspendert stemmerett.¹⁰⁰ I 1915 er det ikke oppført en Marie Larsen i Sørlogaten 2.

Maler Erik Pettersens enke, Luggia født i 1848 mottok månedlig understøttelse på 23 kroner i oktober samt transport av innbo til 2, 40 kroner i 1914, før hun ble overført til 8. krets. Trangens årsak er sykdom, og hun hadde to barn. Luggia er registrert med to adresser, Akersveien 12 og Hålandsgate 5.¹⁰¹ I 1913 er vaskekone Luggia Sandørina Pettersen, født i 1848, registrert i Akersveien 12 med suspendert stemmerett.¹⁰² To år senere er vaskekone Luggia Sandorina, født i 1848, registrert i Hølandsgaten 5, igjen med suspendert stemmerett.¹⁰³

Forhenværende skomakersvenn Svend Nilsen, født i 1833 og bosatt i pleiehjem i Stolmakergaten 8 mottok understøttelse på 20 kroner i måneden mellom 1. januar og 1. februar 1914 før han ble overført til 4. krets. Han mottok også forpleining i tre dager (15,20 kr) samt et skift undertøy (2,01 kr). Trangens årsak er oppgitt som alderdom.¹⁰⁴ I 1913 er Svend Nilsen i Stolmakergaten 8 registrert med suspendert stemmerett¹⁰⁵, men i 1915 er han ikke registrert i Stolmakergaten.

Karoline Hansen, enke født i 1835 og bosatt i Fredensborgveien 6 mottok fast månedlig understøttelse på 12 kroner måneden fra 1. januar 1914, i 1917 økte beløpet til 18 kroner måneden. Trangens årsak er oppført som ”alder, men er frisk”. Videre står det at hun har seks barn, fire gifte, og hun bor sammen med barn som hun steller for.¹⁰⁶ Karoline Sofie Hansen, enke født i 1835 i Fredensborgveien 6 er markert med stjerne både i 1913¹⁰⁷, og i 1915¹⁰⁸.

Forhenværende restauratør Hans Martin Guttormsen født i 1836, bosatt på Samaritinerhjemmet i Edvard Storms gate, mottok fast understøttelse på 20 kroner i måneden. Denne fikk han mellom 1. januar og 1. april 1914, før han ble overført til 12. krets.¹⁰⁹ Hans

¹⁰⁰ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Grønlands skole, side 42.

¹⁰¹ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 76. Side 38

¹⁰² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 2.

¹⁰³ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Kampens skole, side 23.

¹⁰⁴ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 78. Side 39

¹⁰⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 56.

¹⁰⁶ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 54, side 27.

¹⁰⁷ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 18.

¹⁰⁸ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Borgerskolen, side 17.

¹⁰⁹ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 51, side 26.

Martin Guttormsen, 1836 bosatt i Edvard Storms gate 1 er ikke markert med stjerne i 1913¹¹⁰
To år senere er det ikke registrert noen Hans Guttormsen på denne adressen.

Pike Mina Amalie Johannesen (kaller sig Poulsen) født i 1849 bosatt i Kirkegaten 1 mottok fast understøttelse på 3,50 kroner per uke mellom 4. januar og 1. februar 1916. Trangens årsak er oppført som nervesykdom, og hennes arbeidsfortjeneste er registrert som at hun lapper tøy.¹¹¹ Mina Amalie Paulsen født i 1847 og bosatt i Kirkegaten 1 er oppført med stjerne i 1913¹¹², og i 1915¹¹³.

Pike Anne Marie Pettersen, født i 1849 og bosatt i Fredensborgveien 6 hvor hun hadde noen i loge, mottok fast understøttelse fra 4. januar 1914 på 3,50 kroner per uke. Beløpet økte i februar 1916 til 16 kroner per måned, 20 kroner fra juli 1916, 25 kroner fra 1918 og 35 kroner i 1919. Trangens årsak er oppført som nervesykdom, og arbeidsfortjenesten er at hun strikket.¹¹⁴ Anne Marie Pettersen, født i 1849 er markert med stjerne i 1913¹¹⁵, og i 1915¹¹⁶

Ole Andersens enke Larine, født i 1837, mottok fattigunderstøttelse på 11 kroner månedlig i 1914 før hun ble overført til 11. krets. Trangens årsak er oppført som alderdom, og hun var bosatt i Fredensborgveien 17 hos sin sønn Olaf Olsen.¹¹⁷ I 1913 står Larine Andersen, 1836 enke markert med stjerne mens hennes sønn Oluf Olsen, 1868, handelsbetjent ikke gjør det. Hans kone Valborg Olsen, husmor, 1871 er heller ikke markert med stjerne.¹¹⁸ To år senere er ikke Larine Andersen å finne på samme adresse, men hennes sønn og hans kone bor der fremdeles.¹¹⁹

Sjømand Kristian Røeds enke Anthomine, født i 1844 og bosatt i Kanten 2, mottok månedlig understøttelse fra 1. januar 1914 grunnet alderdom. Beløpet var først på 14 kroner, før det økte til 20 kroner i 1916, 22 kroner i 1917 og 30 kroner i 1919. Hun mottok også et ekstrabeløp på tre kroner i 1916, et par støvler (8 kr) i 1914, og reperatur av støvler (3,45 og 6,25 kr) i 1916.¹²⁰ Enkefru Antomine (Mina) født i 1844 er registrert med suspendert

¹¹⁰ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Uranienborg skole, side 15.

¹¹¹ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 61, side 31.

¹¹² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Festningen, side 32.

¹¹³ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Festningen, side 35.

¹¹⁴ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 62, side 31.

¹¹⁵ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 18.

¹¹⁶ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Borgerskolen, side 17.

¹¹⁷ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 70. Side 35

¹¹⁸ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 19

¹¹⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Borgerskolen, side 19.

¹²⁰ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 75. Side 38

stemmerett i 1913¹²¹, og husmor Antomine Røed født i 1844 er registrert med suspendert stemmerett igjen i 1915¹²²

I Langes gate 3 bodde maler-enkemand Kristian Nilsen født i 1839 som mottok fast understøttelse grunnet alderdom. Han fikk mellom 15 kroner i måneden fra 1. januar 1914 til sin død 19. mars 1915.¹²³ I 1913 er Karl Kristian Nilsen, født i 1839 markert med stjerne¹²⁴. Han er ikke med i valgmanntallet for 1915 grunnet hans død.

Forhenværende kjørekar og enkemann Ole Edvard Nilsen født i 1829 mottok månedlig støtte på grunn av alderdom fra 1. januar til 1. april 1914. 14. februar samme år fikk han et par tøfler til verdi av 3,50, og 3. mars fikk han medisiner til en verdi av 2,98 kroner.¹²⁵ I valgmanntallet for 1913 er Ole Edvard Nilsen, bosatt i Hølands gate 5 markert med stjerne.¹²⁶ Han er også markert med stjerne i manntallet for 1915.¹²⁷

Ole Stalsbergs enke, Berthine, født i 1850 og bosatt i Akersveien 19, Pilestredet 35 og Bjerregårdsgaten 11, mottok månedlig fattigunderstøttelse på 15 kroner fra 1. januar til 1. oktober. Trangens årsak er oppført som at hun har blodmangel og er skjør.¹²⁸ I valgmanntallet for 1913 er Berthine markert som enke og har en stjerne foran navnet.¹²⁹ Berthine er på ny adresse i Bjerregårdsgaten i 1915, men er fremdeles markert med en stjerne.¹³⁰

Pike Marie Gusdal født i 1840, bosatt i Langes gate 3, mottok månedlig understøttelse på 20 kroner i måneden fra 1. april 1914, i 1915 økte beløpet til 25 kroner, i 1916 til 30 kroner, i 1917 til 35 kroner og i 1918 til 40 kroner. Etter det fikk hun innvilget pensjon. Hun har også mottatt noen uspesifiserte naturalier i 1914 og 1917 til verdi av henholdsvis 3,60 og 4,50 kroner. Trangens årsak er oppført som alderdom, og hun hadde ingen å forsørge. I 1913 er Marie Amundsen Gusdal, frøken født i 1840 oppført med stjerne.¹³¹ Forhenværende sykepleierske Marie Gusdal, født i 1840 er også oppført med stjerne i 1915.¹³²

Hans Olsens enke Inger, bosatt i Langes gate 3 pleiehjem, mottok fra 1. april 1914 fast understøttelse på 20 kroner i måneden. Trangens årsak er oppført som alderdom. Inger

¹²¹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 27.

¹²² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915. Borgerskolen, side 29.

¹²³ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 59. Side 30.

¹²⁴ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 32.

¹²⁵ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 3, side 2

¹²⁶ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Kampens skole, side 27.

¹²⁷ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Kampens skole, side 24.

¹²⁸ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 36, side 18

¹²⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 2.

¹³⁰ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915 Kristiania. Katedralskolen, side 7.

¹³¹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 32.

¹³² Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlig mandtal 1915. Borgerskolen, side 35.

Olsen mottok i tillegg naturalier i 1914, ullgarn til en verdi av fire og innleggelse i sykehus fra 27. juli 1915. Hun døde 12. august 1915, og mottok støtte etter sin død til transport (7,20 kroner) og kiste og svøp (17,80 kroner).¹³³ I 1913 er det ingen Inger Olsen i Langes gate 3, men i 1915 er det en Inger Andrea Olsen, enke født i 1935 markert med stjerne på denne adressen¹³⁴.

Stenhugger Edvard Kristiansens enke, Kristine Marie født i 1841 bosatt i Kanten 6, mottok understøttelse fra Fattigvesenet fra 1914. Trangens årsak er oppført som alder, og hun har ingen å forsørge. Kristine Marie mottok 12 kroner i måneden fra 1. januar 1914, og fra april samme år økte beløpet til 16 kroner i måneden. Hun mottok i tillegg naturalier da hun ble innlagt i sykehus og hjem mellom 1915 og til sin død i 1916.¹³⁵ Kirstine Marie Kristiansen, enke født i 1841, står markert med stjerne i valgmanntallet i 1913.¹³⁶ To år senere står Kristine Marie Kristiansen, 1841, husarbeiderske i Kanten 6 også oppført med stjerne.¹³⁷

Enkemand og forhenværende mek.arbeider Lars Kristensen født i 1828 og bosatt i Langes gate 3, mottok fast understøttelse fra 1. april 1914 på 20 kroner i måneden. Beløpet økte til 25 kroner i 1915, 30 kroner i 1916 før han døde 26. januar 1917. Han mottok også naturalier, i 1914 fikk han støvler reparert, i 1915 strømpegarn, i 1916 et par brilleglass (1 kr) og et dobbelt brokkinde i 1916. Han mottok også understøttelse etter sin død; 27. januar har det blitt brukt 5 kroner på transport, og 20,25 kroner til kiste og svøp.¹³⁸ I 1913 er Lars Christensen, 1828, forhenværende gjørtler markert med stjerne i valgmanntallet¹³⁹, det er han også i 1915¹⁴⁰.

¹³³ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 55, side 28.

¹³⁴ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Borgerskolen, side 35.

¹³⁵ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 50. Side 25.

¹³⁶ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen.

¹³⁷ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Borgerskolen, side 30.

¹³⁸ Oslo kommunearkiv: Fattigvesenet, Manntall 1915-1930. Løpenummer 56, side 28.

¹³⁹ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det kommunale mandtal 1913 Kristiania. Borgerskolen, side 32.

¹⁴⁰ Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, Det statsborgerlige mandtal 1915. Borgerskolen, side 35.